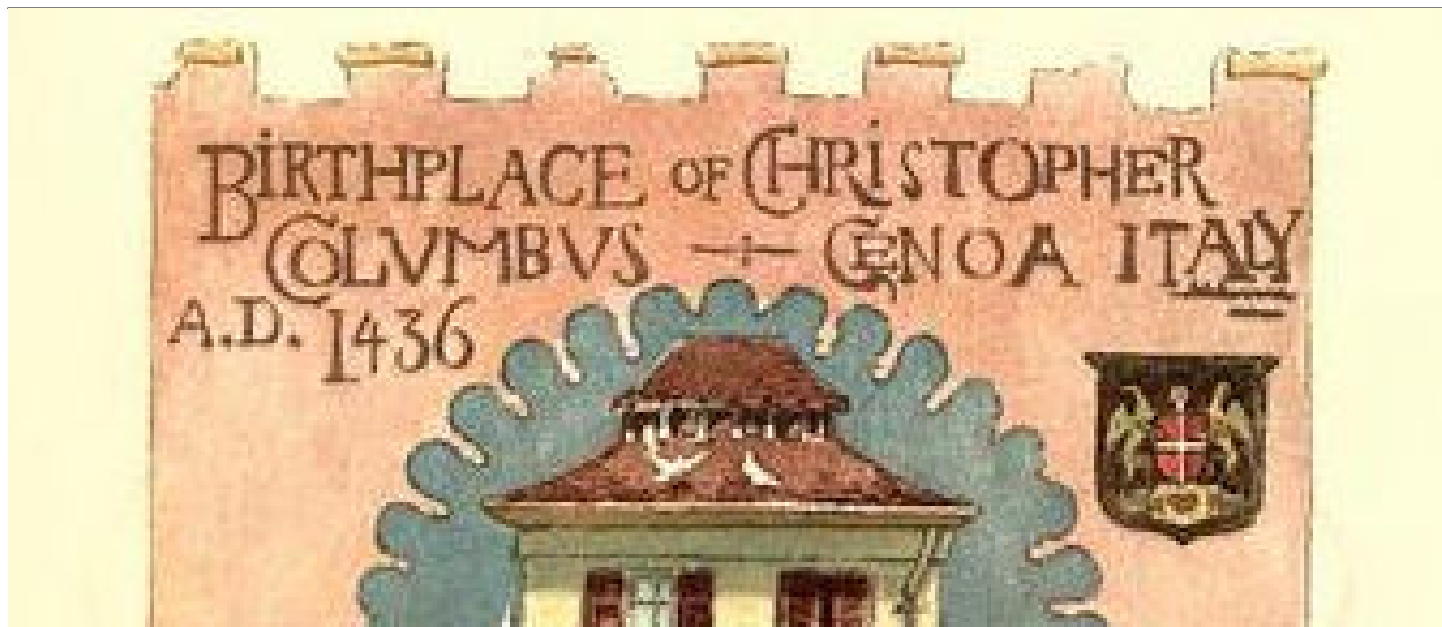

Reflexions al voltant de la data de naixement d'En Colom

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 28-01-2017

Quan va néixer En Cristòfor Colom? Al 1451, com defensen els qui creuen que el Gran Almirall, i Virrei, humanista, cosmògraf, escriptor i home d'Estat va ser un llaner plebeu i analfabet o al 1414 com ho fan els qui l'identifiquen amb el noble barceloní?

Durant molt de temps, la data de naixement d'En Cristòfor Colom es va situar pels volts de l'any 1436. Amb més o menys rigor o encert, els biògrafs de l'almirall tenien en compte les referències cronològiques que de forma directa o indirecta havien donat el mateix Colom o el seu fill Ferran, i hom sabia que el descobridor era un home de cabells blancs quan va arribar a Amèrica (així es desprèn dels dos únics retrats pintats en vida seva que ens queden), que arrossegava malalties cròniques força anys abans de morir, fins al punt de trobar-se en ocasions impossibilitat per escriure, d'haver de demanar permís al Rei Catòlic per desplaçar-se en llitera, d'haver de fer gairebé tot el quart viatge a les Antilles estirat... Unes afectacions, en suma, que en els últims anys l'arribaren a tenir prostrat i dependent de la cura dels seus familiars i servidors fins a la fi dels seus dies. Tot feia pensar, doncs, que la mort li havia arribat ben entrada la vellesa. En base a aquest cúmul d'evidències i a d'altres detalls de la seva biografia, aleshores, restava establert que En Cristòfor Colom era un home de 70 anys, com a mínim, quan morí. Si la data consensuada de la defunció fou el 20 de maig de 1506, l'aritmètica situava el seu naixement cap el 1436.

Al segle XX, però, l'aparició de la documentació italiana referent a un Cristoforo Colombo genovès nat el 1451 va arraconar qualsevol data de naixença alternativa. Davant de les escriptures que deixaven clar que un llaner anomenat Colombo havia nascut l'any 1451, i com que l'academicisme imperant es va avenir joiosament a identificar-lo com el descobridor d'Amèrica, les notícies i les evidències d'un Colom ancià i malalt van començar a ser silenciades o —si no hi havia més remei— justificades amb frases com ara «encaneció muy pronto», «de joven ya tenía el pelo blanco», «los contratiempos y penalidades fueron minando su vigor», «fue de salud frágil y quebradiza» i d'altres per l'estil. Aquestes sentències estaven suportades, a més, per certes consideracions genèriques sobre l'era medieval: la vida començava i acabava molt més aviat que ara. L'etapa laboral arrencava gairebé en la infantesa i les noies es casaven al cap de poc

d'assolir l'edat fèrtil, per poder tenir com més fills, millor. En aquest estat de coses, la precarietat de l'atenció mèdica combinada amb la manca de qualitat de vida feien que entre els trenta i els quaranta anys una dona o un home ja fossin «vells». Segons aquestes premisses, aleshores, el Colombo genovès que moriria el 1506 amb 55 anys, ja era un home vell i susceptible de patir les xacres que el mateix almirall ens descriu en els seus diaris de navegació. Des d'aquest punt de vista, la historiografia acadèmica podia respirar tranquil·la, perquè tot era en ordre.

El problema per a les tesis genovistes —i per als reputats historiadors que les defensen, de retruc— sorgeix quan s'intenta fer encaixar l'edat del llaner Colombo amb les notícies que el mateix Colón de la història oficial ens dona sobre el seu passat. La incompatibilitat cronològica salta a la vista, d'entrada, en tot l'afer de la galiassa Ferrandina, en què el futur descobridor al servei de Renat d'Anjou, rei dels catalans entre 1466 i 1472, dirigeix la persecució d'aquella nau napolitana com a corsari bregat quan el plebeu genovès encara està teixint amb el seu pare, segons els mateixos papers italians. La indocumentada arribada d'un Cristoforo Colombo nedant a Portugal, l'agost del 1476, fa que hàgim de descartar la seva participació en el viatge de predescoberta que situa En Colom navegant moltes llegendes enllà de l'illa de Thule pel febrer de 1477, quan el mateix descobridor ens notifica de primera mà que aquell hivern la mar no es glaça com era habitual en aquelles latituds. Hi ha molts més desajustos i incongruències, en fi, que no repetirem perquè ja han estat posats en relleu per la llarga tradició investigadora catalana, encetada pel peruà Lluís Ulloa al primer terç de segle XX en col·laboració amb En Ricard Carreras Valls i l'Enric Mitjana de las Doblas, represa per la Teresa Baqué i En Caius Parellada amb l'antic Centre d'Estudis Colombins i coronada per les publicacions actuals d'En Jordi Bilbeny i l'INH.

I si les desavinences cronològiques fan impossible que el Colombo genovès pugui ser el descobridor d'Amèrica, el mateix podríem dir, tot i que en altra mesura, per al Colom nat a l'entorn de 1436. En Mitjana, que és el primer i principal subministrador de dades que van permetre bastir la tesi colombina catalana, cau en algunes contradiccions pel que toca a la data de naixement del descobridor. Així, en el capítol que dedica en el seu mecanoscrit de 1957 al cavaller i ciutadà de Barcelona Joan Colom i Bertran, suposa que «degué néixer en aquesta ciutat cap a l'any 1435», però ell mateix es desmenteix quan, en l'apartat que dedica al pare d'aquest personatge, Jaume-Joan Colom i Marimon, escriu que «atorgà testament el 28 d'agost de 1433, i hi féu hereus els seus fills Joan i Lluís», dos nois que el 1433 ja havien deixat enrere el bressol i els bolquers. La torrentada de documents que arribà a garbellar el senyor Mitjana al llarg de trenta anys d'investigacions i l'estadi d'extrema necessitat en què es trobava, segons pròpia confessió, quan redactà el llibre sobre els Colom de Barcelona el disculpen de badades, redundàncies i contradiccions. Escriptures trobades amb posterioritat demostren que En Joan Colom i Bertran ja existia el 1419, quan és esmentat com a «Joanet» en el testament del seu avi Guillem Colom Çaplana, o quan se'n fa constar la tonsura, junt amb el seu germà Jaume, a finals de 1425. El 1449, En Joan Colom, que té relacions comercials amb la companyia d'En Francesco di Marco Datini, és integrant del Consell Municipal i és cridat a l'ordre perquè s'asseia al banc dels mercaders, i el 1450 en serà expulsat per persistir en aquesta actitud. Si donéssim per bo que va néixer el 1436, ens trobaríem que un noi de 13-14 anys és conseller municipal i té tanta personalitat que és capaç de subvertir la reglamentació del Consell de la ciutat. Una lletra d'En Joan Desvall a la Cort del General de Catalunya, datada a Càller el 20 de juny de 1450, dona notícia d'un «mossèn Colome, capità de les VIII galeres del senyor rei de Sicília», en un període que l'oncle d'En Joan Colom, el senyor de Gelida Antoni Bertran, és «conseller del Sr. Rei i vicealmirall de les seves mars», i en un document de 1458 apareix «l'honorable Johan Colom, lloctinent de l'honorable Antoni Bertran, cavaller i vicealmirall de les naus del Sr. Rei». Un noi de 14 anys difícilment serà el capità de les naus del rei de Sicília el 1450, i també costaria que fos el lloctinent del vicealmirall Bertran el 1458, amb 22 anys, per més bon «endoll» familiar que tingués. Tots aquests càrrecs, en canvi, són perfectament naturals i plausibles per al Joan Colom i Bertran nat el 1414.

Al llarg dels anys seixanta del s. XV trobem els quatre germans Colom —el cinquè, Jaume, desapareix integrat en algun orde monàstic— al capdavant de l'alçament del principat contra Joan II d'Aragó, i En Joan és ambaixador davant Enric IV de Castella, que el nomena cavaller, i fins al 1465 el trobem a bastament documentat com a diputat pel braç militar i síndic comptable de la Diputació. També el veurem relacionat amb provisions dictades sobre una nau d'En Rafel Julià, el patró dels vaixells que aniran a buscar a Portugal Pere el Conestable per dur-lo a Barcelona i coronar-lo rei dels catalans, com a nét que era del comte d'Urgell. Bon punt apareix aquest monarca en els papers del principat, però, En Joan Colom sembla, primer, fer-se fonedís en tot allò que el relacionaria amb Portugal, i, segon, es detecta un veritable potineig sobre la data del seu casament amb Margarida d'Alòs; i, tercerament, el naixement del seu hereu Jaume. I aquestes tres circumstàncies serien indicatives que estem sobre la pista correcta en identificar-lo amb el descobridor d'Amèrica. Els capítols matrimonials entre En Joan Colom i Bertran i la Margarida-Francina d'Alòs i Batlle es daten cap el 1450, de manera que si es casessin l'any 1451, els comptes sortirien perfectes respecte a aquella afirmació d'En Cristòfor Colom: «jo vaig entrar a la mar als catorze anys (1414 + 14 = 1428) i després no en vaig sortir durant vint-i-tres anys (1428 + 23 = 1451)». I en sortiria per casar-se, és clar. D'altres informacions, però, situen la data d'aquest enllaç l'any 1462 i fins i tot el 1468. Aquesta manca de precisió no és innocent, i més quan veiem que en aquest mateix 1468 alguns papers fan néixer En Jaume Colom d'Alòs, l'hereu d'En Joan, però també En Diego Colón, el germà del llaner genovès, que serà eclesiàstic igual que En Jaume Colom i Bertran, germà del nostre descobridor. Per més inri, la

història oficial es complau en fer casar el Colombo genovès l'any 1478 amb la inexistent Felipa Moniz a Portugal; d'altres hi fan néixer Diego Colón, l'hereu del llaner, el mateix 1478, i després l'Hernando Colón, segon fill del plebeu genovès, resulta que neix l'any 1488 a Còrdova.

Al marge de la confusió volguda i buscada per intentar extraviar qualsevol besllum de certesa historiogràfica, en tot plegat hi ha una dinàmica que es detecta clarament i és la següent: el cavaller barceloní Joan Colom i Bertran apareix de manera irregular i discontinua en la documentació, com qualsevol personatge del seu temps, podríem dir. Però el seu cas és especialment cridaner, perquè just quan l'hauríem de veure a Portugal en l'ambaixada decisiva que el relacionaria amb Felipa de Coïmbra, apareix sòlidament documentat a Catalunya. I quan l'hauríem de veure a Catalunya com a germà del president de la Generalitat relacionant-se estretament amb el rei Pere IV i els seus capitans portuguesos, entre els quals hi ha els germans Anes Pinçon, nobles de Coïmbra que trobarem documentats a Pals d'Empordà i que participaran en la descoberta del Nou Món, En Joan Colom desapareix com un fantasma. El tornarem a trobar –casualitats de la història– just el dia de l'enterrament de Pere IV, portant el fèretre del rei a Santa Maria del Mar. I és clar, si En Joan Colom i Bertran es casava i tenia el seu fill Jaume amb Margarida d'Alòs el 1468, com pretenen algunes fonts poc solvents, difícilment podria estar casat des del 1466 amb la infanta reial Felipa de Coïmbra per tenir-hi, el 1468 precisament, el príncep portuguès Ferran Colom d'Avis i d'Urgell, un personatge amb drets dinàstics al tron català. És del tot natural i congruent que la censura s'esforcés a esborrar tots els rastres d'aquest enllaç, perquè qualsevol indici que n'aparegués a la documentació ens situaria ràpidament en la història i ens aportaria una comprensió cabal i completa de la identitat del descobridor, de la naturalesa de les seves relacions amb les cases reials portuguesa i catalana, i ens permetria dimensionar la descoberta d'Amèrica com una conseqüència natural de l'imperi comercial català a la Mediterrània. I aquesta, és clar, no és la història que a la monarquia procastellana li interessava que quedés escrita.

Al segle XIX, el comte Roselly de Lorgues confegia la seva *Historia de Cristóbal Colón* (títol de la traducció editada per Eduardo Gautier, a Cadis, el 1858, que hem consultat) i comprovem que treballava amb la hipòtesi del naixement pels volts de 1436, quan ens assegurava que En Colom s'havia casat pel novembre de 1486 amb qui seria la mare del seu fill Ferran i deia que «ella, mal que pesés al seu noble llinatge, a la seva joventut i singular bellesa, donava la seva mà a un home [...] sense edat proporcionada a la seva, ja que comptava quaranta-nou anys, sense virginitat de cor, perquè era vidu i pare, i la blanca cabellera i front solcat del qual devien inspirar-li més veneració que afecte, més respecte que passió». En De Lorgues, que sosté que el Colombo genovès i la Beatriz Enríquez de Arana cordovesa es van conèixer el 1485/86 i es casarien a finals del 1486, considera per tant que la data de naixement del descobridor seria el 1436 (1485 - 49 = 1436).

Si emprovem aquestes precisions a la personalitat catalana de l'almirall, que seria En Joan Colom i Bertran, i al seu esborrat matrimoni portuguès amb la infanta Felipa, constatem que En Joan Colom, nascut el 1414, comptava exactament quaranta-nou anys quan va comparèixer per primer cop davant de Felipa d'Avis i d'Urgell, pel desembre de 1463, segons que vam argumentar profusament a la nostra obra *La princesa a l'exili* (Llibres de l'Índex, 2011). I és que el 1463 En Joan Colom era un home vidu (de Margarida d'Alòs), que ja havia estat pare (d'En Jaume Colom), de rang inferior a la infanta reial i d'edat desproporcionada a la d'ella (que tindria entre 29 i 31 anys). Les coincidències amb els nostres personatges desfan el muntatge de la pagesa i el llaner, a qui els papers de Gènova atorguen una edat de trenta-sis anys a l'hora de procrear l'Hernando Colón cordovès.

Per acabar, no podem deixar d'esmentar les famoses anàlisis d'ADN de les presumptes restes del descobridor que es dugueren a terme entre els anys 2003 i 2006 a Granada per l'equip del Dr. Lorente, i que revelen un individu d'uns 70 anys d'edat, cosa que no quadraria amb l'almirall català, que morí als 92 anys (1414-1506), però sí amb el seu fill Ferran, que hauria mort als 70-71 anys d'edat (1468-1539). La hipòtesi que les restes sepultades a Sevilla pertanyin al fill d'En Joan Colom i de Felipa d'Avis pren més possibilitats de certitud si, com apunta en Manuel Rosa, «algunes semblances sí que es trobaren amb l'ADN del Duc de Bragança». És evident que En Joan Colom i Bertran no presentaria coincidències d'ADN amb un membre de la casa reial portuguesa, però en canvi, en unes restes d'En Ferran Colom d'Avis-Urgell sí que podríem trobar alguns trets genètics semblants als del duc de Bragança, perquè tindrien com a mínim un avantpassat comú, el besavi d'en Ferran i avi de Felipa, el rei Joan I d'Avis, que també és a l'origen del tronc de la casa ducal de Bragança al segle XV.

En conclusió, creiem que els variats i persistents indicis de senectut d'En Cristòfor Colom, combinats amb les dissonàncies cronològiques que descarten tant el Colombo genovès com un Colom nat el 1436, i rematat tot plegat pels buits documentals interessats i les sospitoses incompatibilitats d'En Joan Colom i Bertran amb la que hauria de ser la biografia natural del descobridor català, assenyalen aquest diputat, militar, ambaixador i navegant barceloní com el candidat més sòlid a descobridor d'Amèrica, i l'any 1414 com a probable data de naixement de qui, a data d'avui, ja hauria de ser considerat com el més destacat dels catalans universals en la nostra història.

